

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Фізичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра експериментальної фізики

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «Дослідження залежності біоритмів головного мозку людини від його фізичного і психологічного стану»

«The dependence of human brain biorhythms from the physical and psychological state of human»

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 6.040204 Прикладна фізика
Прокопова Юлія Олександрівна

Керівник ст.викл. Пастернак В.О.

Рецензент н.с. Рімашевський О.А.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

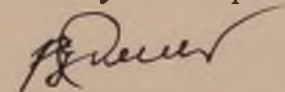
№ 10 від 06 . 06 . 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № 41 від 26 . 06 . 2017 р.

Оцінка добре / В / 86
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Сминтина В.А.

Голова ЕК

(підпис)

Калінчак В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Фізичні основи ЕЕГ.....	5
2. Біоритми головного мозку.....	6
3. Техніка та методика електроенцефалографії.....	11
3.1. Прилади для електроенцефалографічних досліджень.....	12
4. Зміни в ЕЕГ при основних захворюваннях центральної нервової системи.....	18
5. Методи обчислювального аналізу ЕЕГ.....	26
6. Вплив зовнішніх факторів на активність головного мозку.....	30
ВИСНОВКИ.....	34
ЛІТЕРАТУРА.....	37

ВСТУП

Енцефалографія, енцефалограма (від грец. *Ενκεφαλος* - «головний мозок» + *γραφω* - «пишу») - методи вимірювання активності головного мозку:

- Електроенцефалографія / Електроенцефалограма (ЕЕГ)
- Реоенцефалографія (РЕГ)
- Ехоенцефалографія (ЕхоЕГ)
- Пневмоенцефалографія (ПЕГ)
- Магнітоенцефалографія (Мег)

Електроенцефалографія (ЕЕГ) - метод реєстрації електричної активності мозку за допомогою електродів, що розташовуються на шкірі волосистої частини голови (Рис.1).

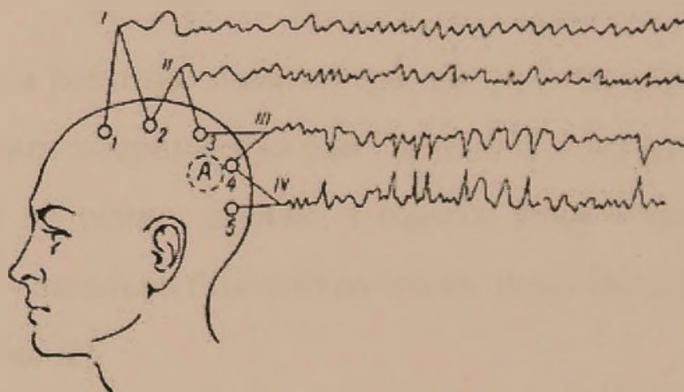

Рис.1. Схема отримання електроенцефалограми

ЕЕГ - чутливий метод дослідження, він відображає найменші зміни функції кори головного мозку і глибинних мозкових структур, забезпечуючи мілісекундний тимчасовий дозвіл, що не доступне іншим методам дослідження мозкової активності, зокрема ПЕТ і фцМРТ. [1]

Електроенцефалографія дає можливість якісного та кількісного аналізу функціонального стану головного мозку і його реакцій при дії подразників. Запис ЕЕГ широко застосовується в діагностичній та лікувальній роботі (особливо часто при епілепсії), в анестезіології, а також при вивченні діяльності мозку, пов'язаної з реалізацією таких функцій, як сприйняття, пам'ять, адаптація і т.д.

На електроенцефалограмі помітна ритмічність електричної активності мозку. Розрізняють цілий ряд ритмів, званих літерами грецького алфавіту:

α -ритм | β -ритм | γ -ритм | δ -ритм | θ -ритм | κ -ритм | λ -ритм | μ -ритм | σ -ритм
| τ -ритм

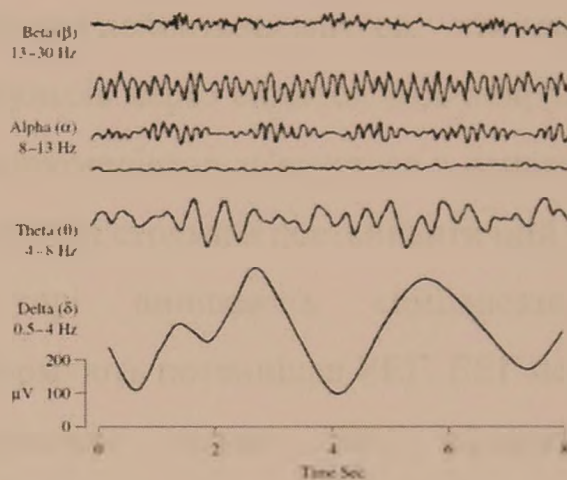

Рис. 2. β -, α -, θ -, δ -ритми головного мозку

За аналогією з роботою комп'ютера, від роботи окремого транзистора до функціонування комп'ютерних програм і додатків, електричну активність мозку можна розглядати на різних рівнях: з одного боку - потенціали дії окремих нейронів, з іншого - загальна біоелектрична активність мозку, яку реєструють за допомогою ЕЕГ (Рис .2).

Результати ЕЕГ використовуються як для клінічної діагностики, так і в наукових цілях. Існує інтракраніальна, або внутрішньочерепна ЕЕГ (intracranial EEG, icEEG), також звана субдуральною ЕЕГ (subdural EEG, sdEEG) і електрокортикографією (ЕКоГ, або electrocorticography, ECoG). При проведенні таких видів ЕЕГ реєстрація електричної активності здійснюється безпосередньо з поверхні мозку, а не з шкіри голови. ЕКоГ характеризується більш високим просторовим дозволом в порівнянні з поверхневою ЕЕГ, оскільки кістки черепа і шкіра голови кілька «пом'якшують» електричні сигнали.

Однак набагато частіше використовується електроенцефалографія транскраніальна. Цей метод є ключовим в діагностиці епілепсії, а також дає додаткову цінну інформацію при безлічі інших неврологічних порушень.

ВИСНОВКИ

Електроенцефалографія є одним з основних методів об'єктивного тестування функцій нервової системи, що мотивує постійний попит на відповідну літературу. Кінець ХХ століття характеризувався впровадженням в неврологічну діагностику методів нейровізуалізації: комп'ютерної рентгенівської томографії, ядерно-магнітно-резонансної томографії, позитронно-емісійної томографії та ін., які вирішили в основному завдання діагностики шляхом прямого зображення органічних структурних морфологічних і частково дізметаболических розладів. Одночасно, всупереч голосам про занепад електроенцефалографії, спостерігається майже революційна активізація досліджень в області електроенцефалографії з якісним і кількісним удосконаленням апаратури і методів аналізу, розширенням діапазону застосування методу на все більш широкі області діагностики, з'являються сотні публікацій, які демонструють зростання можливостей методу.

Використання ЕЕГ в ході нейробиологічних досліджень має цілий ряд переваг перед іншими інструментальними методами. По-перше, ЕЕГ являє собою не інвазивний метод вивчення об'єкта. По-друге, немає такої жорсткої необхідності залишатися в нерухомому стані, як при проведенні функціональної МРТ. По-третє, в ході ЕЕГ реєструється спонтанна активність мозку, тому від суб'єкта не потрібно взаємодії з дослідником (як, наприклад, це потрібно в поведінковому тестуванні в рамках нейропсихологічного дослідження). Крім того, ЕЕГ має високу роздільну здатність в часі в порівнянні з такими методами, як функціональна МРТ, і може використовуватися для ідентифікації мілісекундних коливань електричної активності мозку.

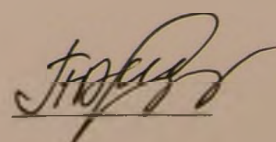
У багатьох дослідженнях когнітивних здібностей за допомогою ЕЕГ використовуються потенціали, пов'язані з подіями (event-related potential, ERP). Більшість моделей такого типу дослідження базується на наступному твердженні: при впливі на суб'єкт він реагує або у відкритій, явній формі, або завуальовано. В ході дослідження пацієнт отримує будь-які стимули, і при цьому ведеться запис ЕЕГ. Потенціали, пов'язані з подіями, виділяють шляхом

усереднення сигналу ЕЕГ для всіх досліджень в певному стані. Потім середні значення для різних станів можуть порівнюватися між собою.

ЕЕГ проводять не тільки в ході традиційного обстеження для клінічної діагностики та вивчення роботи мозку з точки зору нейробіології, але і для багатьох інших цілей. Варіант нейротерапії з біологічним зворотним зв'язком (Neurofeedback) до сих пір залишається важливим додатковим способом застосування ЕЕГ, який у своїй найбільш досконалій формі розглядається в якості основи для розробки інтерфейсу «мозок-комп'ютер» (Brain Computer Interfaces). Існує цілий ряд комерційних виробів, які в основному базуються на ЕЕГ. Наприклад, 24 березня 2007 року американська компанія (Emotiv Systems) представила ігровий пристрій, що керується за допомогою думок, створене на основі методу електроенцефалографії. Найбільш об'ємний, розгалужений і важливий підрозділ складають методи частотного або спектрального аналізу і пов'язані з ним підрозділи. Ці методи були створені для дослідження сигналів або процесів фізичного і технічного походження і лише значно пізніше вони почали використовуватися в області електрофізіології.

На першому етапі по ЕЕГ-сигналу можуть бути обчислені різні частотні характеристики (що представляють собою залежність конкретного спектрального показника від частоти): амплітудний спектр, спектр потужності, фазовий спектр, крос-спектр, когерентність, когерентна потужність і інші. Обчислення цих характеристик регулюють ряд настановних (задаються) параметрів: довжина епохи аналізу і зрушення епох (запис ЕЕГ може бути розбитий на кілька епох з заданим зсувом відносно один одного), число усереднення і згладжувань спектра, коригувальні вікна (для зменшення ефекту витікання потужності). По кожній такій частотній характеристиці можуть бути обчислені узагальнені спектральні показники в заданих діапазонах частот (наприклад, в стандартних діапазонах: дельта, тета, альфа, бета) і по ним оцінені статистичні відмінності спектрів (між парами однойменних відведень двох

записів або між усіма парами відведень одного запису).

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник фізіологічних термінів під редакцією академіка Газенко О. Г., М., 1987. С .77.
2. Гусельников В. І. Електрофізіологія головного мозку. - М .: Вища школа, 1976. С .164.
3. Зенков Л . Р . Клінічна електроенцефалографія з елементами епілептології - М .: МЕДпресс-інформ , 2002. С.146.
4. Іванов Л. Б. Прикладна комп'ютерна електроенцефалографія. - М .: Антидор , 2000. с.232.
5. Жирмунская Е . А . Клінічна електроенцефалографія. - М .: Мейбі, 1991. С.47.
6. Коган А. Б. Електрофізіологія, М., 1969 . С.17
7. Історія біології з початку ХХ століття до наших днів. Під редакцією Бляхера Л. Я. М: Наука, 19 8 7 . С.156.
8. <http://cnsinfo.ru/encyclopaedia/diagnostics/eeg/>
9. Уолтер Грей Живий мозок. - М .: Світ, 1966. С.39.
10. Зенков Л . Р . і Ронкін М . А . Функціональна діагностика нервових хвороб. - М., 1982. С.65.
11. Volland , Н. Atmospheric Electrodynamics. - Springer- Verlag , Berlin, 1984. С .53.
12. Алгоритми і програми відновлення залежностей. Під ред. Винника В.Н.. - М.: Наука, Головна редакція фізико-математичної літератури, 2011. С.816.